

۱۳۵۹ ۳۶۷

بسم الله الرحمن الرحيم

نماز

از آباء و اجداد قرآن و حدیث

www.ketab.ir

سرشناسه: سعید ششگل‌نژاد، ۱۳۶۰

عنوان و نام پدیدآور: نماز از دیدگاه قرآن و حدیث / سعید ششگل‌نژاد، با مقدمه

سید محمد برهانی

مشخصات نشر: اندیشمندان کسرا، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۱۵۹ ص

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۲۹۹-۲-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: نماز -- جنبه‌های قرآنی

موضوع: نماز -- احادیث

شناسه افزوده ۱۰۴ / ۸ ش ۵: ۱۳۹۴ BP

شماره کتاب شناسی ملی: ۴۱۴۷۹۳۸

انديشمندانشين

a.kasra1393@gmail.com

نام نشر: انديشمندانشين

نام كتاب: نماز از ديدگاه قرآن و حديث

نويسنده: سعيد ششگل نژاد

با مقدمه سيد محمد برهاني

طراحي و صفحه آرايي: ياسمن رخفروز

طرح روي جلد: چكاه

تيراژ: ۱۰۰۰

قيمت: ۱۸۰۰۰ تومان

تمام حقوق اين اثر براي مؤلف و مؤسسه انديشمندانشين محفوظ است.

تلفن مركز پخش:

۰۲۱-۶۶۱۲۷۳۶۸

۰۹۱۲۲۱۰۴۰۹۳

فهرست مطالب

۱۱.....	پیش‌گفتار.....
۱۲.....	مقدمه.....

فصل اول

۳۱.....	مفهوم شناسی نماز.....
۳۴.....	پیشینه نماز.....
۴۱.....	تاریخچه نماز در اسلام.....
۴۲.....	تشریع نمازهای پنجگانه.....
۴۳.....	واژگان هم معنای نماز در قرآن.....
۴۳.....	الف. قرآن.....
۴۴.....	ب. ایمان.....
۴۶.....	ج. حسنه.....
۴۶.....	د. ذکر.....
۴۸.....	و. تسبیح.....
۵۲.....	هـ. صلوٰه.....

فصل دوم

۵۷.....	سفارش نماز به پیامبران (ع).....
۵۷.....	نخستین فرمان نماز.....
۶۴.....	جایگاه نماز در کلام معصومین (ع).....

فصل سوم

- نماز معیار انتخاب اولیاء دین..... ۷۳
نماز و مصلحین الهی..... ۷۴
در کلام معصومین (ع) نماز معیار انتخاب اولیاء دین..... ۷۵

فصل چهارم

- ضرورت توجه به نماز..... ۸۱
نماز انسان را با خدا مأنوس می‌سازد..... ۸۲
تلاش شیطان برای..... و ساختن انسان از نماز..... ۸۵
حب دنیا، برکت نماز را زایل می‌گرداند..... ۸۷
آثار مراقبت از حدود و اوقات نماز..... ۹۰
الف. نقش سازنده توجه به حدود و اوقات نماز..... ۹۰
ب. توجه به حدود و اوقات نماز از دیدگاه معصومین (ع)..... ۹۲

فصل پنجم

- نماز رمز سازندگی و کمال انسانی..... ۹۹
نقش سازندگی نماز در کمال انسان..... ۹۹
- نماز انسان را متقی می‌سازد..... ۹۹
- نماز دژ محکمی برای حفظ انسان..... ۱۰۱
- نماز عامل پذیرش توبه مشرکین..... ۱۰۲
- نماز فروتنی و صبر را به انسان هدیه می‌کند..... ۱۰۴
تأثیر نماز در هدایت بشر..... ۱۰۸
پرهیزکاری در سایه توجه به نماز..... ۱۰۸
نقش سازندگی نماز از دیدگاه معصومین (ع)..... ۱۰۹
آثار و برکات نماز از دیدگاه قرآن کریم..... ۱۱۴
توجهات خاص خداوند نسبت به نمازگزاران در کلام معصومین..... ۱۱۸

فصل هشتم

- نمازهای مستحبی (نوافل) ۱۲۵
- جایگاه و فضیلت نماز شب ۱۲۵
- الف. نماز شب در آیات قرآن ۱۲۵
- ب. نماز شب در احادیث ۱۲۸
- برکات نماز شب در قبر ۱۲۹
- نقش کثرت در جلوگیری از انجام فریضه نماز شب ۱۳۰
- جاء ه و فضیلت نماز غفلیه ۱۳۲
- نمازهای منحبیه دیگر ۱۳۲

فصل نهم

- جایگاه مسجد و جماعت در آیات احادیث ۱۳۷
- جایگاه مسجد در آیات الهی ۱۳۷
- بنای نخستین مسجد به امر خداوند ۱۳۷
- مسجد خانه خداست، جز یاد خدا در آن جایز نیست ۱۴۱
- توجه خداوند به بندگان مخلص در مساجد ۱۴۲
- جایگاه مسجد در کلام معصومین (ع) ۱۴۵
- فضیلت خانه‌های نزدیک مسجد ۱۴۷
- جایگاه و فضیلت نماز جماعت ۱۴۸
- جایگاه و برکات نماز جماعت در کلام معصومین (ع) ۱۴۹
- فضیلت و جایگاه نماز جمعه ۱۵۱
- کلام آخر ۱۵۳
- فهرست منابع ۱۵۵

پیشگفتار

میل به پرستش، ستایش خدای یگانه، امری فطری است که در وجود بشر به ودیعه نهاده شده است. خداجویی و خداپرستی ویژگی انکار ناپذیری در طبیعت بشریت است که در اعصار مختلف حیات آدمی از بدو خلقت تاکنون به گونه‌های مختلف مورد توجه و اهتمام انسان قرار گرفته است. هر چند که آدمی در خیلی از روزگاران مسیر را تم کرده و بیراهه را پیموده است؛ اما اصل پرستش و عبادت موجودی فراتر از خود را به طور طبیعی پذیرفته و بدان توجه خاص داشته است. در فرایند پرستش، شیوه ارتباط با معبود از نکات حائز اهمیت است که یکی از این روش‌ها فریضه نماز و نماز زاری است. پژوهش حاضر این عمل عبادی و تکلیفی را در حوزه‌های مختلفی با تأکید بر نگاه آیات قرآن و احادیث یا روایات معصومین علیهم السلام مورد بررسی قرار داده است.

حیات مسلمانان و تجربه‌های تاریخی ملل اسلامی نشان می‌دهد که با پیچیده‌تر شدن ابعاد زندگی و نیز رنگ و بوی ماشینی به خود گرفتن، دامنه غفلت گسترده‌تر شده و هر چه بیشتر پیروان دین پیامبر خاتم صلوات الله علیه را در ورطه دنیا پرستی فرو برده است. حال آن که ضرورت پژوهش پیرامون فریضه عظیم نماز به عنوان اصلی‌ترین و ثابت‌ترین مسیر ارتباطی میان مسلمین و خداوند متعال، امری اجتناب ناپذیر و لازم به نظر می‌رسد. در واقع پرداختن عالمانه به هر موضوع معنوی و دینی که سبب یادآوری و تذکر به انسان مسلمان

محصور در زندگی مادی و ماشینی شود مسأله‌ای ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین کتاب حاضر با تحقیق درباره یکی از اصلی‌ترین شیوه‌های عبادی بین انسان و پروردگار یگانه با تأکید بر دو چشمه جاری و مطهر الهی به نام قرآن کریم و احادیث و روایات معصومین علیهم السلام به نام نماز، در نظر دارد تا افق جدیدی پیرامون این واجب الهی فرا روی مخاطبان قرار دهد. در کتاب حاضر سعی شده تا در ابتدا با بررسی مفهوم و پیشینه تاریخی نماز، ساختار ذهنی نمازی، درباره نماز به دست دهد و سپس با قدم نهادن پژوهش محور در حوزه‌هایی همچون جایگاه و اهمیت نماز، ضرورت توجه به نماز، فضایل مربوط به نمازهای واجب و مستحب و نیز بررسی درباره مسجد به عنوان پایگاهی فکری عبادی، نگاه چند جانبه به فرایند نماز و نمازگزاری داشته باشد. در نهایت لازم می‌دانم از انتشارات اندیشمندان کسرا به سبب اعتماد به این اثر و تلاش در جهت چاپ و نشر آثار مذهبی از این دست، تشکر وافر نمایم. امید آن که این مختصر تلاش و پژوهش حائز مورد رضایت پروردگار عالمیان قرار گرفته باشد.

«اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِمَّنْ تَنْتَصِرُ بِهِ لِدِينِكَ وَلَا تَتَبَدَّلْ بِي غَيْرِي»

سعید ششگل نژاد

۱۴۰۲ هجری شمسی

مقدمه

نماز ستون دین و زیباترین سیمای عبادی در فرهنگ اسلام، و ضامن سلامت و احیای روح و روان آدمی است. ابعاد تأثیر آن در جامعه بسیار گسترده است و بستر سراسر هدایت، رشد و کمال آدمی به شمار می‌آید. در روایات اسلامی نماز ستون دین و از غنی‌ترین تکالیف و واجبات اسلامی نامیده شده است. با انجام عبادات، به خصوص نماز یومیه، آدمی از نوعی آرامش روح و سکینه قلبی برخوردار می‌شود. نماز از راهای ملکوتی و الهی است، پرتوی که در فروغ آن همه نا به سامانی‌های مخرب روح و ایمان از بین می‌رود، به این شرط که با نیت خالصانه و الهی انجام شود.

در روایات اسلامی آمده که **أَلْعَمَالُ بِالنَّيِّتِ**... عمل انسان ارتباطی تنگاتنگ با نیت او دارد. در نماز، سوره حمد در رکعات اول و دوم نیت می‌شود و همه مسلمانان در سراسر جهان با این سوره آشنایی دارند. از برکات آن برخوردارند. بسیاری از مفسران قرآن کریم بر این عقیده هستند که تمامی تفاسیر و محتوای قرآن در حقیقت تفسیر و تبیین همین سوره است، و بی‌جهت نیست که آن را «فاتحة الكتاب» نامیده‌اند. در قرآن کریم آمده است:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ»^۱

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید، بر شماست تا خود را بشناسید»

تکلیف انسان در مسیر هدایت و ارزش‌های نهفته در وجودش، بندگی و تسلیم‌پذیری در برابر اوامر الهی است. بسیاری را عقیده بر این است که پیام کلی قرآن و کلام الهی تبیین و تفسیر سوره حمد است، البته اگر بگوییم تمامی قرآن و پیام انبیاء آسمانی تفسیر همین آیه «ایاک نَعْبُدُ و اَیَاکَ نَسْتَعِین» است، سخن گزافی نیست و حقیقت مطلب همین است.

بندگی فقط و فقط باید برای خدا باشد و «پرستش او» درس بزرگ آزادگی است که نماز به انسان می‌آموزد. آدمی اگر شناخت خالق خود را می‌طلبد باید ارزش‌های خود را بشناسد، ارج نهد و در راه شناخت خود قدم بردارد.

«مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ»

این کلام زیبا که از سوی اکرم (ص)، و هم از امام علی (ع) روایت شده است؛ ارتباط مستقیم میان خداشناسی و خداشناسی است. انسان اشرف مخلوقات و خلیفه خدا بر زمین است. از دیدگاه مکتب اسلام، انسان موجودی است مختار، و همانا خالق یکتاست که اختیار و انتخاب را به انسان بخشیده است. انسان آن امانت الهی را که حایر مومنان از پذیرفتن آن سر باز زدند پذیرفت، دارای عقل و اندیشه شد و زیر بنای این اندیشه باید ذکر و یاد خدا باشد.

هر چه اندیشی پذیرای فناست

آن که در اندیشه ناید آن خداست^۱

غیر از ذات باری تعالی همه چیز فناپذیر است، اگر انسان غیر از خدا را برای خود مولا قرار داده و تکیه بر غیر خدا داشته باشد، و در مسیر حق گام بر ندارد، گرفتار نقصان و فنا خواهد شد. مولانا، این عارف وارسته قرن هفتم هجری قمری سخن از عشق زنده پایدار و گزینش آن به دست انسان می‌کند، و معتقد است که کلید آن «عبادت و بندگی» است.

عشق آن زنده گزین کو باقی‌ست
کز شراب جانفزایت ساقی‌ست
عشق آن بگزین که جمله انبیاء
یافتند از عشق او کار و کیا

در نماز می‌گوییم «ایاک نَعْبُدُ و اَیّاک نَسْتَعین». با توجه به این که در آیه مذکور مفعول یعنی خدا بر بندگی و پرستش تقدّم یافته، تأکید فراوان و مستقیم بر آن دارد که «فقط و فقط تو را عبادت می‌کنیم» یعنی هر زمان که انسان گرفتار قدرت‌های کذب شود و به طریقی بنده ثروت و شهوت شود، اسیر نوعی شرک خواهد شد. آن‌گاه که از علم و دانش و آگاهی سالم بهره‌مند گردد، در برابر خداوند خشوع می‌کند. «إِنّ یرْخِشی الله من عباده العلماء.» کسانی که معرفت و شناخت ایشان از خداوند بکم گسترده است و در بستر صحیح قرار دارند، بیشتر در برابر خداوند تواضع و مشروع دارند و از گناه دوری می‌جویند. علمای بزرگ اسلام و اندیشمندان فرهنگ و علوم هرآنی هر یک در نماز عاشقانه و عارفانه با خالق خود به راز و نیاز می‌پردازند و غرق زندگی را با اخلاص عمل به جا می‌آورند، و در مقابل، افرادی که رنگ تعق و وابستگی به غیر خدا را دارند اسیر شرک‌اند؛ چنان که پیامبر اسلام (ص) در حدیثی فرموده است: راه یافتن شرک در فکر و دل انسان از راه رفتن مورچه در شب تاریک و روی سنگی سیاه مخفی‌تر است.

این مطلب بیان‌کننده آن است که اگر انسان بخواهد هراره از روح الهی و فطرت پاک برخوردار باشد، باید فریضه نماز و بندگی را سر لوحه زندگی خود قرار دهد.

دوام هویت الهی و ارزش حقیقی هر امت و جامعه، وابسته به افراد سالم و مؤمن است و شکل‌پذیری فرد سالم، در انجام تکلیف و وظیفه شرعی است. در واقع تجلّی نماز در جامعه باید همه جانبه و فراگیر باشد. استقرار امر حق بستری مناسب را جهت رشد و کمال انسان به وجود می‌آورد. همه افراد مسلمان در هر شرایطی، مسئول سعادت خود و دیگران در بستر رضای حق هستند. بر همین

اساس وظیفه هر مسلمان اقامه نماز یعنی گسترش حَقَانِیت و امر ملکوتی آن است. هر جا که در قرآن به نماز اشاره شده از مصدر «قام» استفاده شده است. یعنی بر پا داشتن و گسترش روح نماز، در کتاب آسمانی هیچ جا از مصدر «قرء» به معنی «خواندن» برای اشاره به این فریضه مهم استفاده نشده است.

«وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَ قَدْ خَابَ مَنْ سَاوَاهَا»^۱

«سوگند به نفس و آن کسی که آن را موزون و مناسب آفرید و پرهیزکاری و عصیان را به آن الهام کرد. پس به درستی که آن کسی رستگار گردید که خود را پاک ساخت و از آن کسی زیانکار گردید که ارزش خود را پایمال کرد...»
اگر انسان ارزش خود را دست نخورده بگذرد، دچار زیان خواهد شد. از همان ابتدا خداوند با خلقت انسان ارزش های ملکوتی و الهی را در وجود آدمی قرار داد، هنگامی که انسان را آفرید از روی زمین و او میدید. این روح الهی که در وجود انسان است سند جانشینی خدا بر روی زمین است. بستر حرکت انسان در جامعه و اثبات شایستگی این جانشینی، اقامه نماز و به عبارت دیگر گسترش فرهنگ نماز در میان مردم است.

پژوهش در زمینه نقش نماز ما را به اهمیت تاکید بر آن در اقامه و برپایی آن رهنمون می سازد. خداوند در همان نخستین آیات سوره بقره می فرماید:

«ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ. الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ»^۲

«این کتاب آسمانی (قرآن کریم) که هیچ شک و شبهه ای در آن نیست هدایت کننده متقین است؛ آن کسانی که ایمان به غیب آورده و نماز برپا می دارند و از آن چه به ایشان داده شد، انفاق می کنند.»

مرحوم علامه طباطبایی، صاحب تفسیر المیزان در تفسیر همین آیات اولیه سورة بقره می‌فرماید این صفات متقین و افراد فرهیخته و سعادتمند است: کسانی که نماز را بر پا می‌دارند و ایمان به غیب دارند و انفاق می‌کنند. این انسان همواره نیازمند اتصال به خالق و راز و نیاز با خداوند است؛ زیرا که هدف زندگی و معنی حیات انسان در رابطه معنوی شکل می‌گیرد و تجلی می‌یابد و در پی شکل‌پذیری زندگی فردی انسان، جامعه به آرامش می‌رسد و جامعه‌ای سالم ساخته می‌شود. فرد است که جامعه را می‌سازد و خود فرد باید از تهذیب نفس و سکینه قلبی برخوردار باشد؛ انسانی سعادتمند است که از دیدگاه قرآن در صراط مستقیم باشد.

در سورة حمد، نماز یومیه می‌خوانیم:

«أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ»^۱

این که از خداوند یکتا در نمازهای یومیه می‌خواهیم ما را به راه راست هدایت کند، بر این باور و اعتقاد هستیم که راه راست، همان اعتقاد راستین به پروردگار و برقراری حق‌بندگی و اخلاص عمل است. راه آگاهی و بیداری به دور از جهل و غفلت. قرآن خود می‌فرماید:

«هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ»^۲

«آیا آن کسانی که علم و دانش دارند با کسانی که نمی‌دانند [علم ندارند] برابرند؟»

مرحوم علامه طباطبایی در تفسیر آیه «صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ» مربوط به سورة حمد، از سورة نساء شاهد می‌آورد که:

«وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِيقِينَ وَالشَّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا»^۱

آن کسانی که خداوند به ایشان نعمت داده است، عبارتند از: پیامبران، راستگویان، شهیدان و صالحان و رستگاران که در راه حق گام برمی‌دارند و از الطاف الهی بهره‌مند هستند. این افراد در صراط مستقیم قرار دارند و منشأ اعمال صالح که باعث و عامل رستگاری انسان است هستند. ایفای حق بندگی خالق یکتا و روح بندگی را در جامعه از لحاظ فرهنگی- اجتماعی همانا رسانه و پیام نماز است. در قرآن کریم هنگامی که خداوند سخن از ایمان می‌گوید از عمل صالح نیز نام می‌برد، از جمله در سوره العصر که به زیبایی می‌فرماید:

«وَالْعَصْرِ. إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفُورٌ. إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالحَقِّ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ»^۲

«قسم به زمان به درستی که انسان در برابر پروردگار است مگر آن کسانی که ایمان آورده‌اند و عمل صالح انجام می‌دهند و به حق سفارش می‌کنند». در این سوره خداوند یکتا به صراحت و شفافیت بیان می‌کند که انسان در زیان و خسران است مگر این که ایمان بیاورد و در کار ایمان، از عمل صالح برخوردار باشد.

در وجود انسان گرایش به پرستش خالق و موجود برتر بر اساس فطرت الهی قرار دارد و هر انسانی، در هر دوره‌ای به معبود توجه دارد. هدف پیامبران آسمانی جهت دادن به سوی الله، آن پروردگار یکتاست. در اعماق آدمی گرایش به سوی بیداری، آگاهی، اخلاق، مذهب، زندگی اجتماعی در چارچوب صحیح، سراسر بر اساس فطرت ملکوتی که در خلقت انسان وجود دارد متجلی است. اهداف و مقاصد انسان در جهت رشد و کمال، آن زمان شکل می‌پذیرد که طوق

بندگی خالق یکتا را به گردن نهد و از پرداختن به ظواهر و تجملات دنیوی که فناپذیر است دوری جوید و بنده غیر حق نباشد. در جامعه این درس آزادی و آزادگی را، فرهنگ نماز به انسان می‌دهد. به هر درجه و میزانی که انسان در پیشگاه خالق متواضع باشد و از پروردگار یکتا اطاعت کند و معرفت او را کسب نماید، به همان میزان آزاده و فرهیخته است.

در همه مکاتب و ادیان آسمانی عبادت وجود دارد. از سوی دیگر خود انسان در هر زمانی به انجام تکلیف عبادی و پرستش گرایش فطری دارد. وجود نقش نگارهای باستانی در درون غارها و بر روی سنگها در نقاط مختلف جهان که نماینگر عبادت و پرستش موجوداتی چون ستارگان، خورشید، حیوانات و غیره است همه از وجود روح پرستش در انسان حکایت می‌کند؛ اما دین اسلام، این کامل‌ترین ادیان الهی، که برخوردار از معصومان پاکدامن و ارزشمندی مانند حضرت محمد(ص) و اسم‌عز(ع) و سایر ائمه اطهار(ع) است، همواره به نماز به عنوان ستون دین تکیه می‌کند.

در کلام بزرگان دین نماز جایگی خاص دارد. پیامبر اسلام(ص) از آن به عنوان «روشنی چشم» نام می‌برد و می‌فرماید: «الصَّلَاةُ قُرَّةُ عَيْنٍ» حضرت علی(ع) در مسجد و در محراب عبادت به شهادت می‌رساند: «حسین بن علی(ع) در روز عاشورا در آن وضعیتی سخت و دشوار نماز ظهر را با یاران خود برپا می‌دارد و با عمل خود، اهمیت نماز را در صحنه‌های سیاسی، تاریخی و اجتماعی نشان می‌دهد.

پروردگار یکتا، آن خالق بی‌همتا که هر چیزی را خلق و سپس هدایت کرده و همه عناصر این جهان را در مسیر قرار گرفتن در آغوش الهی قرار داده است، عامل اصلی هدایت انسان را نماز بر می‌شمرد.

«الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى»^۱

تمامی ذرات این عالم هستی در اتصال با ذات باری تعالی و از موهبت هدایت و ارشاد پروردگار برخوردارند. این امر در نظام آفرینش بسی محسوس است، به این شرط که انسان با چشم دل بنگرد. به قول پروین اعتصامی آن بانوی شاعر اندیشمند و فرهیخته ادب فارسی در شعر «لطف حق» می‌سراید:

قطره‌ای کز جویباری می‌رود

در پی انجام کاری می‌رود

حتی یک قطره و ذره بدون هدف نیست و هدفمندانه حرکت می‌کند و این جلوه‌ای از «نیش و سازگاری» عناصر جهان هستی است. وظیفه هر مسلمان این است که فرهنگ را در جامعه نهادینه کند و اگر انسان طالب رشد و سعادت می‌باشد، هادته کربان فرهنگ نماز را یک حرکت مردمی تلقی خواهد کرد. این امر گامی در راستای معرفت خداوند خواهد بود و سیمای تابنده و زیبای خالق که بصیر، قدیر، علیم و حکیم، است بر رهروان متجلی خواهد شد.

از پی آن گفت حق خود را بصیر

که بود باریات هر دم نذیر

از پی آن گفت حق خود را سمیع

تا ببندی لب ز زخم مار شنیع

از پی آن گفت حق خود را علیم

تا نبندی فساد ز زخم بیم^۱

روح نماز حیطه‌ای گسترده دارد و فرهنگ نماز باعث وقوف انسان به ارزش‌های خود است و اگر آدمی به ارزش باطنی خود آگاه و واقف شود، هرگز خود را به پستی‌ها و آلودگی‌های گناه و فساد نمی‌آلاید همان گونه که حضرت علی(ع) می‌فرماید:

«مَنْ كَرَّمَتْ عَلَيْهِ نَفْسَهُ لَمْ يُهِنْهَا بِالْمَعْصِيَةِ»^۱